

Csáji László Koppány

Túl a genetikán és az evolucionista modelleken

A korai magyarság népességtörténeti vázlata
(tölcsérek, sziták és buborékok)

I. rész. A Napút szlogenje a népességtörténeti kutatásokra is illik: „egyedül együtt jobb”. Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Hová megyünk? Ezekre a kérdésekre sokan sokféleképpen keresik a választ, de korunkban az őstörténeti válaszlehetőségek (és így az érdeklődés) szerepe ismét megnőtt. Sok egyéb mellett ennek egyik oka, hogy „a genetika” (pontosabban: a populáció- és a filogenetika) szakmai és politikai zászlóvivői követelnek maguknak vezető szerepet a korábbi élmezőny, a nyelvészet, történettudomány és régészet triumvirátusát leváltani kívánva. Nem túl erős szó az, hogy „leváltani”, hiszen a genetikai adatok társadalomtörténeti értelmezésébe társadalomtudósok és a történeti tudományok művelői szinte soha sincsenek bevonva, a genetika mintegy készen szállítja nekik az eredményeket. Ez kölcsönös frusztrációt okoz, ami reményeim szerint csupán gyermekbetegség, de kezeléséhez szükségesnek tartottam, hogy a tudományos prózában írt publikációim mellett olvasmányosabb, közérthetőbb esszé-stílusban is megnyilatkozzak e témáról. Nem az a célom, hogy „a genetikát” hiteltelenítsem, sem az, hogy valami gyökeresen újat mondjak róla vagy a magyarság eredetéről. Egyszerűen elmesélem, hogy a szociálanropológia etnicitáskutatásának tanulságai alapján hogyan látom a magyarok népességtörténetének elmúlt évezredeit, gyökérrendszerét, vagy legalábbis azt, hogy milyen szempontokat kellene megfontolnunk akkor, amikor régészeti leleteket, történeti forrásokat, genetikai vagy nyelvtörténeti adatokat próbálunk értelmezni, népességtörténeti olvasatot adni általuk.

Bizonyos szempontból egy nép történeti útja hasonlatos egy folyóhoz: csak környezetével együtt képzelhető el. Nincsen folyó part nélkül. A folyó magával ragad földet, fát, kavicsokat, de fokozatosan le is rak ezekből, kölcsönhatásban áll környezetével. Vizét kimerhetik öntözésre, tározókba, beleszivároghat az anyaföldbe, de közben befogad újabb és újabb patakokat, folyókat, és nem enyészik. Képzeljünk el egy folyamat az időben, melynek folyton változó hajjai látszólag ugyanazt a víztükröt alkotják. Fodrai az egyes emberek, családok, falvak életének eseményei, partja pedig a hömpölygő idő. Ahogyan a folyó beleveszhet a sivatagba, beletorkolhat egy még nagyobb folyóba, a népek is odaadhatják vizüket és megváltoztathatják nevüket valamely nagyobb áradatba érve. A folyó egyszerre ugyanaz és egyszerre más mindenhol: a szélén, ahol iszapot rak, a közepén, ahol örvénylik, a kezdeti forrás-tisztaság, a torkolat gígaszi szélessége ugyanaz is, meg nem is. Herakleitoszal szólva, sohasem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba. Mégis elnevezzük és tiszteljük őket: emez

a Duna, a Tisza, vagy éppen a Volga, a Tobol. Nevük keretet ad nekik. Lehet kegyetlen szárazság, mikor vizük elszivárog, a maradék is épp csak csordogál, vagy áradás ideje, amikor kitörnek medrükből, és magukba mosnak mindent, mi eléjük kerül, a folyó attól még ugyanaz.

Más szempontból egy nép történeti útja hasonlatos lehet az énekhez, amely összecsendül másokéval, és együtt zeng egy ideig, a szitához, amely részecskéket ereszt ki és be – vagy épp a gulyásleveshez, amelybe belefő sok-sokféle hús, zöldség, fűszer, hogy aztán eggyé válva alkosson gazdag egészet. Mint minden metafora, a folyó, a tölcsér, a szita képi világa révén láttat valamit, amit az elvont társadalomtudományi fogalmak csak hosszás körülírásokkal próbálnak megragadni; rávilágít egy-egy fontos mozzanatra, egyszerre találó, de sántít is. Amikor elődeinkről töprengek, sokszor próbálom elképzelni (metaforikusan) az elvont, tudományos fogalmakat: például a kultúrát, a társadalmat, a beolvadást, a kisebbségi létet, a diffúziót, a kölcsönhatást és az önazonosságot. Nyilvánvalóan sokat lehet és kell is ezekről gondolkodnunk tudományos körökben, példákkal, érvekkel és ellenérvekkel megvilágítva elképzeléseinket, de ezek a gondolatok meddők maradnak, ha nem tudjuk az embereknek láttatni, érthetően elmagyarázni, miről is van szó.

A közérthetőség kedvéért – hasonlóan a Magyar Tudományos Akadémián 2012-ben létrehozott Magyar Őstörténeti Témacsoport a Helikon Kiadónál megjelentetett hatkötetes honfoglalás-könyvsorozatának koncepciójához – úgy döntöttem, hogy ebben az írásomban lábjegyzetek és bőséges szakirodalmi hivatkozások nélkül, olvasmányosan és közérthetően kísérelm meg összefoglalni azt, hogy az elmúlt másfél-két évtizedben milyen kép alakult ki bennem a népek kölcsönhatásáról, etnikai folyamatairól. (Szakirodalmat más írásaimban bőségesen találhat az olvasó.) Mivel e kép legalább annyira művészi intuíciókból táplálkozik, mint amennyire tudományos alapokra épül, kérem, hogy bocsássák meg nekem a néha leegyszerűsítő fogalmazást és a metaforákat (pl. tölcsér, szita, buborék, két folyó-jelenség stb.). Elképzelésem főbb elemeit, lényegét, és nem részleteit szeretném láttatni általuk.

A kultúrák, nyelvek, népek történetiségének lehetséges modelljei.

A társadalom a történeti és társadalomtudományok felé kialakulásuktól fogva olyan elvárást támaszt, hogy adjanak választ a kortárs nagyközönségben felmerülő kérdésekre is (tehát ne csak saját elefántcsonttornaikban dolgozzanak), többek között az etnicitás történeti megjelenéseire és a történeti források, régészeti kutatások etnikai olvasatára. Thomas Hylland Eriksen szerint a történeti tudományok az eredetmítoszok szerepét töltik be korunkban, tehát a nagyközönségnek írónak. Amikor saját elképzelésemet ábrázolni akartam, el kellett döntenem, hogy van-e olyan modell, amely megfelelően láttatja azt a bonyolult folyamatot, amelyben szerepel az idő, a népességszám, a beolvadások és néprészek kiválása is. A modellek a vizualitás és az absztrakció eszközével egy-egy tudományos elképzelést segítenek megérteni, továbbá – optimális esetben – újabb, árnyaltabb kérdések feltételéhez segítenek hozzá. Milyen modellekben gondolkodtak eddig az egyes tudományágak? A következőkben azt ismertetem, hogy miért nem tartottam megfelelőnek a nyelvi családfa-modellt, az időtényezőt nem láttató szociológiai modelleket (pl. korfát), a régészeti kul-

túrák időrendi táblázatait, továbbá a populáció- és filogenetikai ábrákat, vagy az úgynevezett ethnosz-elmélet modelljét sem.

Az egyik legközismertebb modell az összehasonlító és történeti nyelvészet nyelvi családfa-modellje. A nyelvek szétválásának feltételezéséből indul ki; a családfa – nevéből is következően – szétágazó faként látatja az egyes régebbi, közösnek gondolt (alap)nyelvekből eredő újabb és újabb, későbbi nyelveket, így egyre közelebb érve a maiakhoz, amelyek az ágak végén függenek. Komoly kritikák fogalmazódtak meg e modellel szemben. Egyrészt semmi sem támasztja alá, hogy ezer, kétezer vagy ötezer évvel ezelőtt valóban a nyelvek mai számánál sokkal kevesebb, csupán néhány nyelvet beszéltek volna, még hozzá irdatlan nagy területen a mainál jóval ritkábban lakó embertömegek. Ezt a feltételezést a történeti források nem támogatják. Ha Tacitust vagy Hérodotoszt olvassuk, a kétezer vagy két és fél ezer évvel ezelőtti Európában úgy tűnik, hogy sokkal több nép élt, és valószínűleg legalább annyi, ha nem még több nyelvet is beszéltek, mint manapság. (Igaz, néha nehéz eldönteni, hogy mi számít egy nyelvnek, mi csak dialektusnak.) A nyelvek történetét és más nyelvekkel fennálló kapcsolatait nem szabad összetéveszteni az ezt beszélő nép történetével. Gondoljunk csak arra, hogy milyen sok magyar beszél románul, de nem érzi magát románnak, milyen sokan beszélnek angolul, és korántsem tekinthetők egy népnek, milyen sok nyelvet beszélhet egy-egy ember, de önazonossága nem feltétlenül az általa beszélt nyelvek szerint épül fel. Sőt, néhányan már alig-alig beszélnek annak a népnek a nyelvét, amelyhez tartozónak tekintik magukat: példaként most csak az íreket, skótokat, latin-amerikai spanyol anyanyelvűvé lett őslakosokat említem. Ráadásul a nyelvek kölcsönhatása nem csupán „családfákon” belül, hanem lokális és más társadalmi kapcsolatok mentén is zajlik, így a családfákon átívelő kapcsolatok jönnek létre. Az egyirányú szétágazás fa-modellje ezt nem tudja megmutatni. A nyelvészeti családfa-modell tehát alkalmatlan volt számomra, hogy elképzelésemet láttassa.

Egy másik lehetséges út a genetikai adatok alapján, populáció- és filogenetikai adatokból felépülő, a genetikai mutációkra alapozott leszármazási összetételek „vonalkódja” alapján levezethetőségi vagy távolsági ágrajzokat, illetve körábrákat készíteni. Ezek mind arra a biológiai felismerésre épülnek, hogy apai (kizárólagosan apáról fiúra) vagy anyai ágon (tehát kizárólagosan anyától gyermekére) egyes génmutációk hosszú ideig öröklődnek. Természetesen olyan mutációk alkalmasak ilyen „apai” vagy „anyai” vonalak vizsgálatára, amelyek nagyon ritkák. (A genetika nagyvonalúan eltekint attól, hogy nem feltétlenül csak apai vagy csak anyai leszármazás szerint alakulnak az embercsoportok.) A csontokból, illetve a jelenleg élők nyálából, véréből stb. kimutatható, óriási számú mintát szereztek be (bár van, amelyik néptől alig, másoktól pedig elképesztő mennyiségűt). A genetikusok azt vizsgálják, hogy a népekben vagy más embercsoportokban (helyi, kistérségi, vallási, nyelvi, kulturális vagy más csoportosítás szerint) a különböző „mutációk” milyen arányban fordulnak elő. Egy mutációból sok esetben levezethető a további al-mutációk egész sora, így több ezer éves leszármazási vonulatok jönnek létre (ezek az úgynevezett *haplocsoportok*). Ez a felismerés nagyon hamar olyan reményt ébresztett a laikusokban, hogy a genetika talán alkalmas lesz népek rokonságának feltárására. A népek rokonsága meglehetősen nehezen meghatározható fogalom, és

a genetika nem is „népekben”, hanem úgynevezett „populációkban” gondolkodik, tehát tudományos alapon nyugvó elvek szerint elrendezett embercsoportokban. Hamar kiderült, hogy nincsen a világon talán egyetlen olyan nép sem, amelyik „tiszván” egyetlen haplocsoportba tartozó mintákat produkált volna a kutatások során.

Zavarba ejtően sokfelé irányultak azok az összetevők, amelyeket egy-egy nép körében feltártak, és nemigen volt egyetlen olyan haplocsoport sem, amely pusztán egyetlen néphez vagy akár nyelvcsaládhoz kötődne. Ha a minket érdeklő magyar genetikai mintákról beszélünk, azok egyrészt nagyon kis átfedést mutattak a honfoglalás kori csontleletekből kimutatott mutációs elrendeződéssel, másrészt pedig az egyes összetevők a legkülönbözőbb népek körében is megtalálhatók, főleg a szomszédainkban persze, de az írektől a hantikon, manysikon és a törökségi népeken át a lengyelekig, románokig, közel-keleti népekig. (Néhányan azt az abszurd következtetést vonták le ebből, hogy a mai magyarság nem rokona saját őseinek.) Sokan nem csodálkoztak azon, hogy amennyiben térképen ábrázolnánk az egyes haplocsoportokat adó mintákat (tehát egyénenként külön-külön térképen bejelölnénk őket), nem lenne olyan genetikus, aki akár csak megközelítő pontossággal is meg tudná mondani valakiről a génmintája alapján, hogy milyen etnikai identitása van, mely néphez tartozik, milyen nyelven beszél. Ha csoportokat nézünk, az egyre többféle mintázat területenként is igen eltérő „körábrákat” és elrendeződést mutat egy-egy népen belül (tehát például a Kunság és a Székelyföld lakosságának génmintája más arányokban tartalmazna, és nem is feltétlenül ugyanolyan haplocsoportokat). Pamjav Horolma, Fehér Tibor és Németh Endre kutatásai során például kiderült, hogy a jelenleg ismert mintákból kiindulva az ún. L1034-es mutáció tekintetében a székelységnek hatszor nagyobb átfedése (kapcsolata) van az uráli (finn-ugor) nyelvet beszélő hantikkal, manysikkal, mint az anyaországi magyaroknak. (Természetesen más olyan haplocsoportok is találhatóak körükben, amelyek bizonyos – pár ezer éves – időtávlatban vérségi kapcsolatot is jeleznek.)

A genetikai ábrák és ágrajzok, genetikai távolságot mérő szoftverek néhány szempont alapján „helyezik el” az adott népeknek, nyelveknek vagy földrajzi régióknak megfelelően „minta-arányokat” egymás közelébe vagy egymástól messzebb. Ezeket a szempontokat és súlyukat emberek által jól-rosszul összeállított algoritmusok vezérlik. Az algoritmus a távolságokat főleg a mutációs ág-fa kiterjedése és a minták azon belüli elhelyezkedése és szóródása alapján próbálja mérni. A genetikai kutatások fontos tanulsága, hogy az emberiség egy családot alkot, mindenki rokona a többi embernek, csak épp talányos, hogy hány száz vagy ezer évvel ezelőtt található meg a közös ősök. Egy ausztrál bennszülött vadásznak és egy jászsági pásztornak is van „rokonsága”, tehát a genetika „távolságot” és nem „genetikai rokonságot” mér. Tekintettel arra, hogy egy-egy nép valamely részének mutációs mintaaaránya akár nagy eltérést is mutathat ugyanazon nép más részének, földrajzilag vagy kulturálisan körülhatárolható egységeinek adataival összehasonlítva, jelen pillanatban a genetikai kutatások inkább az útkeresés és az elméleti és módszertani keretek kidolgozásának szakaszában vannak (lévén rendkívül új tudományág), mintsem a nagy ívű összehasonlás és összegzés időszakában. Egyik genetikai eredmény írja felül a másikat, évről évre dőlnek meg a korábbi állítások. Ko-

moly kétely ébredt bennem, hogy mennyiben alkalmas a mutációk csak apai vagy csak anyai ágon történő leszármazásának mérése a népe ségtörténeti modellezésre.

További lehetséges modell a régészeti kultúrák egymásba való átmene- teinek, nagyobb horizontokba rendeződésének és egyes térségekben a vál- tozások, kicserélődések bonyolult folyamata. A régészet korai elképzeléséhez képest ma már egyértelmű, hogy a régészeti kultúrák határai nem azonosítha- tók a hajdani népekével, átnyúlnak a határokon, egymásba érnek, átfedéseket és közös változatokat hoznak létre. Összefüggéseik is sokkal bonyolultabbak, mintsem hogy egymás után következő, egymást felülíró szakaszoknak tekint- hessük ezeket akár egy tágabb térségen belül. Ráadásul foltszerűségük és kronológiai problémáik, egymásra rétegződésük jól illusztrálja azt a másfél évszázada a kulturális antropológiában zajló vitát, amely arról folyik, hogy mi- ben áll a kultúra lényege, van-e és milyen szempontból saját, egyedi kultúrája egy-egy népnek, hiszen a kulturális jelenségek határai általában nem esnek egybe az etnikai határokkal. Gondoljunk itt arra, hogy a sokak által magyarnak feltételezett tulipános, vagy annak tűnő motívumok az antik görögségtől az alpesi faházakig, a perzsaszőnyegektől az észak-afrikai festményekig megta- lálhatók, hogy pizzát nemcsak olaszok készítenek, mint ahogyan lecsót sem csak magyarok. A honfoglalás kori magyarokra jellemzőnek tekintett palmettás motívumot találunk mordvinoknak tulajdonított kora középkori leletek között, és ha annyira le akarjuk szűkíteni a specifikációt, hogy a legapróbb technikát és motívumot tulajdonítanánk csupán egy adott csoportnak, akkor lehet, hogy pusztán egy szűkebb alcsoport, társadalmi réteg vagy egy kézművesműhely sajátos tárgyait határozzuk meg.

Az egymásra rétegződő régészeti kultúrák tágabb horizontjai sokszor csak néhány tárgy hasonlóságán alapulnak, és az újabb kultúrák nem egyik pilla- natról a másikra váltják le az előzőt, hanem az átmenetek sorát találjuk meg. Egy-egy nép vagy etnikai csoport körében többféle régészeti kultúrát találunk (vagy feltételezhetünk), mint ahogyan a Kárpát-medencei magyarság körében is sokféle életmódú, kultúrájú csoportot és társadalmi réteget találhatunk az elmúlt évezred bármely időszakában. Érdekes példa a radikális kultúraváltásra, ami a honfoglaló magyarság 10. századi és a már döntően kereszténnyé lett Árpád-házi magyarság 11–12. századi kultúrája között mutatkozik. A leletek alap- ján (tehát régészeti eszközökkel) aligha mernénk őket egy nép tárgyi hagyaté- kának tekinteni, ha nem lennének róluk történeti forrásaink. Ha a honfoglaló magyarság aranyozott ezüst ötvöstárgyai (pl. tarsolylemezei) alapján akarnánk a magyarságot a 9–10. századon kívül is keresni, nemigen találnánk nyomát hasonló tárgyakat viselőknak, holott nyilvánvalóan nem mesebeli törpékként a semmiből ugrottak elő, és nem is enyésztek el nyomtalanul az ezeket használó népcsoportok. A régészeti kultúrák nem egyöntetűen rajzolnak ki népeket, és a népe ségtörténeti folyamatok sem egykönnyen állíthatók párhuzamba vagy hozhatók összhangba e kultúrák változásaival.

A hatvanas-hetvenes évektől nagy hatása volt a kultúratudományokra az úgynevezett ethnosz-modellnek. Az 1960-as évektől írt munkáikban Julian Bromlej és Lev Gumiljov (Szergej Sirokogorov nyomán) az *ethnoszokat* önál- ló rendszert alkotó endogám – tehát a csoporton belüli házasságot preferá-

ló – társadalmi csoportként értelmezte. Megpróbálták fogalmilag elhatárolni a pusztán nyelvi csoportoktól és a modern nemzetektől. Ethnoszon Bromlej olyan, történetileg kialakult emberi közösséget értett, amely szerinte viszonylag állandó közös kulturális (és ezen belül nyelvi), illetve pszichikai jegyekkel rendelkezik, relatíve egységes, területileg körülhatárolható, még diaszpórák és enklávék esetén is közös rendszert alkot, és legfőképp: tudatában van más hasonló csoportoktól való különbözőségének („mi/ők” elképzelés). Ezeket az ethnoszokat mint objektív társadalmi tényeket fogalmi meghatározásuk, elkülönítésük után típusokba sorolta, néprajzi és történeti elemzésnek vetette alá. Bromlej nyomán az ethnoszok specifikus tulajdonságai, a rájuk jellemző jelenségek vizsgálata vált az ethnoszkutató néprajzosok feladatává: például egy-egy ethnosz „hitvilága”, „mondakincse”, „szokásainak” kutatása. Bromlej majdnem negyed évszázadon át vezette a Szovjet Tudományos Akadémia Néprajzi Osztályát (1966–1989), ami nem kis mértékben segítette elő elmélete elfogadását, és azt, hogy az ethnoszelmélet bekerült más országok tudományos gondolkodásába is (főleg a szocialista blokk államaiban). Hazai fogadtatásával kapcsolatban emblematikus alakként Fodor István és Bálint Csanád régészt, Szűcs Jenő történészt és Veres Péter néprajzkutatót említhetjük, akik a tudomány által felismerni vélt hajdani ethnoszok történetét, jellemzőit, kölcsönhatásait keresték. Az ethnoszt viszonylag homogénnek tekintette e modell, hasonlóan az ún. *esszencialista* elméleti megközelítésekhez (jellemző, egyedi tulajdonságokat, karaktert, lényegi jelenségeket – ún. ethnospecifikus jelzőket – keresve annak tagjaira, és mellőzve a sokféleség vizsgálatát, a „tipikust” keresve).

Bromlej és munkatársai az ethnoszociális rendszerek típusait, történetét is kutatták, e körben élesen elhatárolták az etnogenezist a népességtörténettől. Feltételezték, hogy egy népnek (ethnosznak) van ún. gyermekkora, serdülőkkora, felnőttkora és idős kora, majd pedig elenyészik. Ebben az egyirányú fejlődésben hasonlóan didaktikus utakat és jellegzetességeket kerestek és vélték felismerni, mint a 19. század végi társadalmi evolucionizmus elméletében – csak épp nem az emberiség, hanem az egyedi ethnoszok szintjén. (Az evolucionizmus modellje egyirányú fejlődési sorba próbálta rendezni a világ kultúráit, társadalmait, és a „lemaradó”, „primitív” népeket a fejlett társadalmak korábbi fejlődési szakaszának feleltette meg. Arra hivatkoztak művelői, hogy a világ népeinek útja a hordatársadalmaktól a törzsi és nemzetségi társadalmakon keresztül a feudalizmuson, abszolutizmuson át vezet el a modern, fejlett kapitalista társadalmakig, tehát egy irányban fejlődnek. A primitív kultúrákban a fejlett európai népek szerintük „saját élő múzeumaikat” ismerhetik fel és tanulmányozhatják.)

Az ethnoszelmélet hívei egy ethnosz belső elnevezései (az *endonimek*) mögött egy rendszert alkotó etnikai csoport közös tudati viszonyulását tételezték fel a közös eredethez, kultúrához. Az ethnonimek között megkülönböztettek más, külső (*exonim*), vagy épp politikai (*politonim*) elnevezéseket is. Az ethnoszba mint eleve létező, objektív kategóriába szerintük az egyén mintegy beleszületik, és ez determinálja őt, ahogyan azt a *primordialistának* nevezett megközelítések is vélik. (A primordializmus szerint nem az egyéni sorsok és döntések során születik meg és alakul az etnicitás, az etnikai tudat, hanem ez eleve adott, az egyenétől független létező, az egyének életvilágának keretét

és tartalmat ad.) A korábbi nép-központú kultúrakutatásoknak (vö. *Volkskunde*, *Völkerskunde*, *Volksleben*) csak látszólag alkotott új fogalmi keretet az ethnoszelmélet: valójában fából vaskarika volt, a pozitivista bölcsészettudomány szemléletmódjához hasonlóan objektív etnikai kereteket feltételezett, amelyeknek jellemző jegyeire, kultúrájára és történetére volt kíváncsi. Kritikusai szerint a népvándorlást is úgy képzelték el az ethnosz-modellben gondolkodók, mint ha egymást lökdöső biliárdgolyók lennének a szereplői, hiszen a kölcsönhatást, egymásra rétegződést és a kettős vagy többes identitást nem ismerték fel, és egy-egy földrajzi helyre próbálták az ethnoszokat lokalizálni tér/idő dimenzióban vándoroltatva azokat. Ennek az elméleti iránynak köszönhető Magna Hungária helyének keresése is. Az elmúlt negyed évszázadban az ethnosz-elméletet sok kritika érte, és jelenleg már csak tudománytörténeti jelentőségűnek mondhatjuk, bár művelői sok érdekes jelenségre hívták fel a figyelmet.

Kritikusai szerint az ethnosz-elmélet elenyésző tereptapasztalatra alapult, és nem konkrét kutatások során kidolgozott tudományos folyamat eredménye volt: túl teoretikus, didaktikus kidolgozottsága miatt szembeállítható a kortárs kulturális és szociálanropológia etnicitáskutatásának témafelvetéseivel, módszereivel és eredményeivel (pl. Fredrik Barth, Thomas H. Eriksen). Az etnicitáskutatás – ellentétben az ethnosz-moddal – nem az etnikai csoportok karakterére, specifikumaira, hanem a csoport tagjainak érzelmi és tudati világára, viszonyulásaira, társadalmi környezetében betöltött szerepeire figyel. A szociálanropológia nem egységes jelenségeként kezeli az etnicitást, hanem feltárja annak sokféleségét, többszintű csoportképző elvként tekint rá, ezért nem ad a történelmen átívelő vagy akár csak a kortárs társadalmakra általánosan alkalmazható „modellt”. Felhívja a figyelmet egyes jelenségekre, amelyek adott esetben vagy megfigyelhetők, vagy sem egy etnikai csoportnál, illetve cáfol néhány sztereotípiát (mint amilyen például az ethnoszok objektív endogám rendszerjellegének feltételezése vagy az ethnogenezis cezúraszerű elképzelése). Az etnicitáskutatás ma is létező tudományos irányzat. Könyvtárnyi szakirodalmat hozott létre, és szemben az ethnosz-elmélettel, nem vált egységes iskolává. Az újabb etnicitás-elméletek (például Rogers Brubaker és követői) megkérdőjelezzik magát az etnikai csoport-jelleget, az etnikai kategóriák egyénektől elkülöníthető, közösségi voltát is, azt pusztán tudati perspektívának tekintve.

Végezetül röviden szólnom kell azokról a szociológiai modellekről, amelyek társadalmi csoportok, korosztályok korok, nemek és más szempontok szerinti csoportosítását végzik el. Ilyenek például a kor-fa modellek, amelyek egy adott népesség nemek és korcsoportok szerinti lélekszámát ábrázolják. Ezek elkészítéséhez nagyon sok konkrét adatra van szükség. Emiatt hiába sokatmondók és nagyon jól elemezhetők, a gyakran nagyon adathiányos kora középkori vagy még régebbi időszakokra nézve nem tudunk felállítani ilyen modelleket – a korai magyarságra nézve az időbeli egymásutánosság sok-sok évszázados folyamatának modellezésére ezért sajnos nemigen hasznosíthatók.

Félreértés ne essék, nem azt akartam az előzőekben sugallni, hogy ezek a modellek rosszak vagy fölöslegesek lettek volna, főleg azt nem, hogy az adott tudományterület saját kérdéseinek vizsgálatához, egyes irányzatok, hipotézisek láttatására ne volnának alkalmasak. Pusztán arra akartam felhívni a figyelmet, hogy egyik tudományágban kidolgozott egyedi modellt sem találtam alkalmas-

nak arra, hogy saját, több tudományterület eredményeit ötvöző elképzelésemet kellő árnyaltsággal ábrázolni tudjam vele. Ezért saját modellt kezdtem kidolgozni, felhasználva a korábbi elméletek néhány tanulságát (vagy épp szembe helyezkedve velük). Ezt a saját modellt mutatom be a következőkben. Írásom első részének azért választottam a Napút folyóirat szlogenjét, mert egyrészt meggyőződésem, hogy az egyes tudományágak a népességtörténeti kérdésekre csak együtt gondolkodva, egymás olvasatait megismerve tudnak árnyaltabb választ adni, másrészt pedig azért, mert jól példázza az írásom következő részeiben az etnikai folyamatok meghatározó vezérfonalává váló kognitív dimenzió lényegét: a hozzászervesülést és az összetartozástudatot.

Az írás egy hosszabb tanulmány bevezető része, a teljes szöveg a naputonline.hu-n lesz olvasható.

Haza(felé)

Reméltem, hogy hazamehetek.
 Beültem a kocsiba,
 Bőgöttem a sok fogaskereket,
 De utolért a városi galiba:
 Dugó-cunami űzött, kergetett.
 Menekültem; riadt vadliba
 A benzingőzt okádó aszfalt felett.
 GPS-em folyton újratervezett,
 Térképem kancsallá öregedett,
 Ezer féklámpa körém merevedett,
 Elnyelt a város labirint-lika,
 Ahonnan Brüsszelig hallatszik a
 Sok bégető Töhötöm vagy Mehemed.
 Muszáj-megállók tereltek engemet,
 Mint antik vándort ős-istenek,
 Acél kitinpáncéлом innen ki nem vezet;
 Kiszállva néha gyalog botladoztam.
 Az emberélet útjának felén,
 Emberségünk túlárzott telén,
 Sűrű, sötét tömegbe botoltam
 (Mivel az igaz utat nem lelém).
 Most elmesélem, mi van ottan.
 Mentem. Két öklöm zászlórojjtá merevedett,
 Bár nem álmodott szabadságot senki szebben.
 Fölém versengő transzparenszek szárnya lebbent,
 Szolgáljalak, Hazám, de iránytűm elrepedt.
 Laokoón-kezemre kormány tekeredett.
 Árnyékosságban mérhető emberek,
 Hogyan hihetném, hogy léptem vigyázod Tátongó léptek. Nem jöhet be bárki!

Szomszédban bagzó kóbor macskák.
Rókák és szarkák lepték el az utcát,
Nem merünk az autónkból kiszállni.
Lidérclámpák ködpásztája vezet.

Hozzám hajlítja az idő a teret

Egy bicegő öregembert csöpp unokája kíséri.
„Nézd meg jól, ez a mécses a hős Batthyány Lajosnak
Emlékére világít. Tartson a fénye sokáig,
Ő igaz ember volt, de a...”

...egy kocsiból kihajolva

Rákiabál valaki: „Menj a p*csába, te náci!”
„Ismered őt, nagyapó?” „Nem, sose láttam a nénit,
Itt a virág a kezemben, hozzuk a mécses elé, és
Ez már épp elegendő – vádja kiforr az agyából.”

Elkanyarodok az árva Dunától,

Elsuhannak mellettem a buszmegállók,
A dugóban araszolva bámulok. Mikor érek haza már?
Ismét megállók. Az autóból minden odaát,
A felhúzott üvegen túl van. Az ország, mondják, hazavár.
Mivel köt ide a jövőm és a múltam?
„Hiába keresel itt otthont, hazát” –
Sziszegik felém undortól elvakultan. –
„Érdemes dolgozni, ha ekkorák a bérek?”

Ígéret-cukormáz tortánkon penész lett

- Jó estét, uram! Forgalmit, jogosítványt, személyi igazolványt kérek!
- Elnézést, épp a Napút irodalmi estjére igyekszem. Enyém lesz a zárszó.
- Sem az író, sem annak dala nem érdekel. Fújjon a gépbe, László!
- Rendben. (A lelkemet kielégzem, ha már az irodalom nem mér meg.)

Jobbról is, balról is zajok hallatszanak:

Szuronyra feszülő zászlók alatt
Farkasszemet néző két tömeg halad.
Miért ordítanak? Magukért, értem?
Nem tudom az autóból eldönteni.
Mi a céljuk? Temetni, ünnepelni,
Csak szerepelni? Az üveg elnémít,
Tátogó halak – szavukat sem értem.
Az egyik tüntető kezével megérint
Egy szobrot. Telibe köpi. Áh, ennyi.

Valaki pálpusztait akar a kocsimra kenni

A szivárványhoz érve leáll az autósor.
Tangás fiú kér az üvegen át mindenkitől pusztit.
Ezer ököl rázza, biflázza a kordonon túlról:
„Mocs-kos buzik, mocs-kos buzik!”
Kirepül a kordonon belülről egy lúdtoll,
Ami az előbb még egészen máshol volt,
Illegeti magát egy kirúzszozott maca,
Félig kilóg aranyporral mázolt f*sza:

Üvöltik: „Ná-cik, haza! Ná-cik, haza!”
 Bent egy lány észrevesz valakit a kordonon túl.
 Nem tévovázik, a kordonhoz nyúl, átlép alatta.
 Ad két puszit odakint lihegő unokatestvérének,
 Pár szót beszélnek: családi társasparti lesz holnap este.
 Aztán a lány visszalép, kezdődik újra a harci ének,
 Ordítanak ki s be, szép szavakat épp nem keresve.

Egy kölyök telefonál, kiáll az erkélyre

- Apa, apuci, gyere vége haza! Játszanunk kéne.
- Nem mehetek, fiacskám, kell a pénz lakbérre.
- Ha nincs pénzünk, mit számít? – Kirúgnak a fenébe.
- Hát aztán? A leckém kész, játszanék már végre.
- Be vagyok falazva a munkahelyemre, az ám, kiskomám!
- Inkább ne hagytad volna el az anyám!
- Rohadt kölyke! Anyósom fia vagy, esküszöm az égre!

Legyen végre béke!

Na, mehetek végre.
 Újra fékezés, megállás.
 Duda, ökölrázás, anyázás,
 Fanyalgó nézés, nyugipirula,
 Óranézés, felhőnézés, lebógés,
 Satufék, biciklista, rolleres, suta,
 Önérzetes gyalogos, de nyomni kell
 Tovább is, mint a bika, mígnem végre
 Elromlik a zönindító, piros lámpánál kis
 Szemlezárás, álelalvás, lefulladás, nincs már
 Több újraindítás, lefitymáló nézésekben ázás,
 Rendőrrel parolázás, kocsiiban fázás, autófélretolás,
 Nyálkás zsebben kotorászás, agyongyűrtcetli-bányászás,
 Szervízhivogatás, nézés-megbocsátás, várakozás, várakozás,
 Hol lehet a hiba? Sajnálkozóok purgatóriumában tréler-megváltás.
 Felriadok. Csak álom volt? Elaludtam. Dudálás ébreszt, indítás, váltás.

Csordogál ablakomon egy indulat-köpet,

Transzparenst bont egy szofisztikált tömeg.
 Intézményüket akarják öklükkel megóvni,
 De érkezik a mikrofonból a rendőrszöveg:
 Hagyják el a teret, az intézmény már bővli –
 Akadémia, tévé, egyetem, avított autonómia.
 Legyen végre bólogató béke és jó sok pia!

Rendőrök a nyóckeres utcák felé terelnek,

Egy kapualjban kábszerrel kereskednek
 Önvállalkozók, rátermett gyarmat-fiak;
 Egymás orra alá pormintákat kennek,
 És agyukban röhögő érzésörvény riad.
 Karjukkal gólyatáncot imitálva kelepelnek,
 S mikor rájuk reflektorozok, szétrebbennek.

Tekintetük sorfala mindenkit vádol már

Bélyegeket a nyelv alá, akár a narkósok! Készül a mozgalmár-szótár:
 Gyökértelenség-fanatikus, kinek a nemzet egy buta vita: kozmopolita.
 Szépelgő múltféltő, pátosz-gatyás mese-fan, ősködő álnaiv: konzervatív.
 Ki úgy érzi, mindent szabad, összemos szépet és ocsmányt is: liberális.
 De ha még álszent arrogáns is, aki immár százszor vert át: libernyák.
 Emberiséget szétszaggató szadista, jó helyre született mázlista: rasszista.
 Ellenség- és félelemgyár; spamja minden hülye Marcsi és Pista: populista.
 Igazság-atomizáló, fölényesen halálfébiás depresszív nihilista: ateista.
 Nemzeti lövészárokban csökkent horizontú masiniszta: nacionalista.
 Igazságféltő inkvizítor, narcisztikus érték-szektás: intoleráns.
 Porzókat porzóval, bibéket bibékkel termékenyítő leprás: buzeráns.
 Eredetiséget harsogó elitista, kinek a teológia kismiska: fundamentalista.
 Aki a másik nemre vágyik, ezt ki is mondja, de stílusa nyista: szexista.
 Akinek a hagyományos család rabszolgabillog-undorlista: feminista.

Csöndre vágyva nézek a csillagos égre:

Oh, te büszke Hold, éjünk fénye! A láthatárnál még mily nagy voltál,
 Az ég derekára felfelé büszkén mendegéltél. Mondd csak, megérte?
 Míg te fönt egyre fényesebb lettél, idelent a sötétet jól szétlövelltél.
 Fejünk fölél fénylőn felértél, de odafent nem sziporkáztál. Olvadtál,
 Végül egy narancsnyi lufivá zsugorodtál, és minket jól lehánytál.
 Vigyázz, a Hold figyel! Egyre közelebb jön, foltjai tájakká olvadnak.
 Egy kavics legurul a kráter oldaláról, porfelhőt kavarva zúg a mélybe.
 Aztán a szemcsék leülednek ismét, szinte befedik a sok követ.
 Cseppeként csillagok gyűlnek oda, karnyújtásnyira vannak éppen.
 Gondolat-gondola. Felugrok és mindent itt hagyok. Színek, fények,
 Gőzök és darabok. Egyiktől a másikig szárnyalok a Canale-ében.

Rám kiált egy koldus, és ismét itt vagyok.

Instant bölcsességek zaklatva csippannak,
 Rajongó lájkok lájtosan zavarnak,
 Aztán eltűnnek végre az idővonalnak
 Labirintusában, és ott megalvadnak.

Web dobálta nők, barátok és komák

Üvegen át látom, egy iroda méricskéli önmaga marketinglábnyomát.
 Egy ürge csak ásít, miközben a másik, fennkölt főnökféle, beleordít
 A sötétbe. A többi mintha megdermedne egy riadt szívdobbanásnyit,
 Aztán paroláznak tovább. Egyikük az asztal alatt kezével pimasz
 Jelet mutat, ujjaival játszik. A vezérigazgató egy javaslatot nyom át
 Az értekezleten, mindez az üvegen túl az arcrezdülésekből jól látszik.
 A bólogatók már hazamennének, megszavaznának szinte akármit,
 Ami tetszetős, vagy majdnem az; ha a befektetők számára úgy látszik.

A titkárnő egy képzelt gyermekkel játszik

- Kicsim! Vigyáznak majd rád az angyalok!
- Menjek vissza máris? Rögtön meghalok?
- Mi lenne az életemmel, ha megszülnék?
- Mi lesz az enyémmel, ha nem szülnél meg?
- Nem szabad korlátozni női szabadságomat!
- Ősi törvény: mindig a gyengébb az áldozat.

- Nem is élsz, nem gondolkozol, nem érzel gondokat.
- Szerethetnek, s szeretek. Nem ettől leszünk emberek?
- Akkor érezd át és értsd meg az én érzésemet!
- Ha kivágatsz magadból, akkor is veled leszek.
- Ez az! Érzelmi terror! Hát ilyen minden magzat?
- Saját gondjaid mögé bújssz – élve befalaznak!
- Túl vagyok már rajtad, túl a síráson, reményen.
- Anyuci, gyere értem! Jó leszek, megígérem!
- Nem mehetek kicsim, mert az élet szorít.
- Nem élhetek tovább, mert a fogó szorít.

Falba zárt szavukat hallgattam hajnalig.

Kerülni akarok vidék felé. A dugó megállít ott is. Megállok.
Kétségbeesve bámulok ki az ablakon: mi lehet az ok?
A földeken dolgozó ember görnyedve felnéz, rám hunyorít.
Nem kérdi, mit akarok, látja, hogy szétvet az ideg, a hideg
Üvegen csordogál a páralé; a kocsiablak csak egy dermedt bőr.
Megszólít: „Honnan jössz, barátom? Biztosan Budapestről.
Hát ide figyelj! Ott elől egy házaspár és gyerekeik vannak
Vérbe fagyva, mert defektjük miatt fának hajtottak.
Valódi baj az, hogy néhány órával később érsz haza?”

Vissza a városba, semmi lacafaca

Az utcán jön két lefátyolozott nő és egy peckes férfi.
A két nő a követési távolságot öt lépésben méri.
Egy suhanc jön szembe az utcán, jó nagyot köp utánuk.
Ökölbe szorul a férfi keze, mi, autósok, most kivárunk,
De a nők nem engedik kiáradni a dühöt, a férfit lefogják.
Gyermeke döbbenten nézi az apját. Közben a tip-top
Üzletből valaki mit lop? Egy fényes bugylibicskát –
Zsebében tartja, készenlétben, várva, hogy mi lesz éppen.
Lelkünkbe ássák a lövészárkot. Kihámozott csatabárdok.

Én csak tovább állok és kivárok

Hántolt csírák remegő reménye,
Csupasz kövekből csillagálmok.
Vágyaim gúnyái rég lefoszlottak,
Színetek elé most pőrén kiállok.
Szótlan szirmok szórszálként kitépve;
Kongó angyalok – vitázva vártok.
Körétek gyűlünk, mi, megbotoltak,
S tenyerünkön nyújtjuk a világot.

Híába súgysz színeket a vak gyomornak

Dobozom falait véresre vakartam,
Szökevény kutyaként kotorászok.
Kockát vet rám a rosszra-hajlam,
Összefogdosnak pénzes bolhászok.
Vihogó csaholók kilakolnak.
Jóllakni múltam tetemére mászok,
Szeretet-szemeim lecsukódnak.

Hogyan hihetném, hogy léptem vigyázod?

Hiába írok. Hiába kérek. Hiába kiáltok.
Előrelépek – mondják –, ha sorba állok.
Tudatot terelő Bálvány fia oktat.
Sorakozz! Igazodj! – ez a dolgod.
Félreállok, hányok. Elkotródok.
Maradok szabadon szaladó vad.

Lesajnálva néznek befutott barátok

Azt hittem, ha mindent elmesélek,
Közben lassan majdcsak hazaérek.
Hiába gátolnak pízsi-szemérmek,
Széttéptem egy zsugorodó fényképet,
Mi zsebkendőmmel immár összeérett.
Véget érni látszik a ma esti álom éppen,
Keresem a kulcsot, de nem találok.
Kiszaladnak a gyerekek, a feleségem,
Tágra nyitják a kaput, végre hazaértem.

Olyan lett a vége, mint a mesékben

Véjáték

A kihalt utcán egy férfi (FÉRFI) járkál idegesen, a kirakatokat kémleli sorra. Egy másik (JÁRÓKELŐ) szembesétál, közelít hozzá. Amikor már csak pár lépésre vannak egymástól, a férfi felkap egy padot, és betör vele egy kirakatot. Odabent egy nő felsikít. A járókelő először megdöbben, odarohan, épp megragadná a férfit, de hirtelen felkapja a fejét és az égre mered.

JÁRÓKELŐ Mi a jó büdös franc ez a szar?

FÉRFI Ne röhögtesse! Ideért a meteor.

JÁRÓKELŐ Miféle meteor?

FÉRFI Hagyjon békén! Találtam végre egy nőt, és még épp lenne időm, hogy leteperjem, erre maga szóval tart?!

JÁRÓKELŐ Miről beszél? Hát ezért törte be a kirakatot?

FÉRFI (a kirakatban lévő játékokra, babákra mutat) Nyilván nem vil-

lanyvasutat akarok venni! Nőt akarok. Már nem büntethet meg senki miatt. Késő. Vége.

JÁRÓKELŐ Minek van vége?

FÉRFI A világnak. Egy éve mindenki erről beszél. Mondja, maga egy újszülött?

JÁRÓKELŐ Úgy nézek ki? Bejöttem a városba, hogy karácsonyi ajándékot vegyek a gyerekeknek.

FÉRFI És nem tűnt fel, hogy seholy senki?

JÁRÓKELŐ Valóban csodálkoztam, hogy ezüstvasárnap nincs tolongás, de inkább örültem neki.

FÉRFI Maga most ugrat. Komolyan bejött vásárolgatni? Ilyenkor?

JÁRÓKELŐ (aggódva néz ismét az égre) Azt hiszem, hogy inkább haza kellene mennem.

FÉRFI Na, azt már cseszheti. Kábé két percünk van.

JÁRÓKELŐ Mire?

FÉRFI Arra, hogy egy jót keféljünk.

JÁRÓKELOŐ Undorító.

FÉRFI Ne féljen, maga nem az esetem, de az a nő odabent, az épp megteszi. *(Indulna a betört kirkaton át az üzletbe.)* Megyek, babám!

JÁRÓKELOŐ *(visszafogja a férfit)* Mit képzelsz?

FÉRFI Ha az a nő itt van, biztosan arra vár, hogy valaki most majd végre...

JÁRÓKELOŐ Akkor miért nem az ajtón keresztül megy? Miért nem udvarol neki?

FÉRFI Ki van írva: ZÁRVA. Látja? Az udvarlásra meg a mai világban nincs idő, térjen már észhez! *(Megpróbál kiszabadulni.)* Engedjen!

JÁRÓKELOŐ Higgadjon le! Mi ez a meteor?

FÉRFI Valami Gedeon névre keresztelték, amikor kiderült, hogy egy éven belül mindent elpusztít. Azóta minden erről szól.

JÁRÓKELOŐ Mi nem nézünk tévét.

FÉRFI És másokkal sem beszélgetnek?

JÁRÓKELOŐ Egy távoli faluban élünk, Boldogfalván.

FÉRFI Hát akkor átnevezhetik Dög-löttfalvára.

JÁRÓKELOŐ Hagyja abba! A falum is elpusztul?

FÉRFI Nem érti? Az egész Föld, maga holdkóros!

JÁRÓKELOŐ Oh, Istenem, a gyerekek várták az ajándékot, és el sem búcsúzhatnak tőlük.

FÉRFI Hát, így járt. Eresszen! *(Bekibál.)* Várj, cicám! Addig vedd le a ruhád!

JÁRÓKELOŐ *(próbálja visszatartani a férfit)* Miért nem lötték ki ezt az izét, mint a filmekben?

FÉRFI Próbálták. Egy éve arról szól az életünk, hogy az összes ország összefogjon végre, és a fegyve-

rekkel fel az úrbe, aztán: bumm! Csakhogy ahhoz minden fegyverre szükség lett volna.

JÁRÓKELOŐ Akkor még lehet, hogy az utolsó pillanatban...

FÉRFI Ne reménykedj, faszikám, amikor kiderült, hogy a fegyvergyárak főleg a gazdag országokban vannak, és nekik kellene legyártaniuk a nagy bombát, bedobta az unalmast a többi ország, és újabb világszintű kizsákmányolásról beszéltek. De azok nélkül meg nem volt elég a robbanószer. Aztán amikor kiderült, hogy nem menne női pilóta az űrhajóval, a feminista lobbi tüntetni kezdett és szolidaritási sztrájkra szólították fel a normálisokat.

JÁRÓKELOŐ A normálisokat?

FÉRFI Tudja, aki nem hímsoviniszta, nem nacionalista, nem populista, nem...

JÁRÓKELOŐ Értem.

FÉRFI Jó magának. Én nem.

JÁRÓKELOŐ De miért kihaltak az utcák?

FÉRFI Itt, a „gazdag országokban” úgy döntöttek a vezetők, hogy akkor csak egyedül ők fogják fizetni a cechet, és leállítottak minden olyan gyárat, bezártak minden üzletet, amelyik nem a nagy ügyet szolgálja. Így aztán leállt az élet. Az emberek az otthonaikban kucorogtak, megugrott a munkanélküliség, az éhínség miatt rablóbandák kezdtek fosztogatni azokat, akiknek még volt valamijük.

JÁRÓKELOŐ A mi falunkba is eljutott egy zavarodott koldus. Megetettük, és asztalosgéd lett.

FÉRFI A lényeg, hogy pokollá vált az élet. Az elszegényedett gazdag országokra rátámadtak a szegényebbek, és kitört a háború. Mindenki tudta, hogy itt a vég, de egy

- jót akartunk még enni, vagy egy dögös nővel lenni. *(Újra megpróbál kiszabadulni.)*
- JÁRÓKELOŐ Én nem tudtam.
- FÉRFI Tudatlan barom! Most aztán verheti a fejét a falba, hogy kimaradt mindenből!
- JÁRÓKELOŐ De miből?
- FÉRFI Közönyös barom, akit nem érdekel a bolygó sorsa. Az ilyenek miatt történt meg az, hogy a rakéta nem elegendő bombát robbantott a meteoron, és így nemcsak oldalba, hanem telibe kapja a Földet. Az ilyenek miatt...
- JÁRÓKELOŐ Hogy miattam?
- FÉRFI Van puskája? *(A járókelő bólint.)* Talán ha maga is beadja a töltényeit, akkor sikerül.
- JÁRÓKELOŐ Mi van? Az én két doboz lőszeremmel?
- FÉRFI Ki tudja... Mindenki számít, mindenkin múlik. Mármint: múltott volna...
- JÁRÓKELOŐ Most engem vádol?
- FÉRFI Mindenki a magafajtaikat vádolja.
- JÁRÓKELOŐ Az én „fajtámat”?
- FÉRFI Nihilista bunkók. Összefogdostuk az ilyeneket. Ha ez korábban kiderül, én magát kinyírtam volna. Hivatalosan persze, mivel hatósági személy vagyok. *(Igazolványt mutat fel.)* Az ilyeneket likvidáltuk.
- JÁRÓKELOŐ És attól jobb lett?
- FÉRFI Mi, kérem, egy teljes éven át törtük magunkat.
- JÁRÓKELOŐ Meg egymást és a kirakatokat, ahogy nézem...
- FÉRFI Én legalább csinállok valamit. Mondja, maga mit tett addig, amíg mi a világot akartuk megmenteni?
- JÁRÓKELOŐ Éltem. Boldogan. És most hagyjon imádkozni! *(Becsukja a szemét, összekulcsolja a kezét.)*
- FÉRFI Babonás faszkalap! *(Indulna befelé a kirakaton át, de megjelent két rendőr.)* Oh, ne!
- RENDŐR1 *(a férfihez rohan, lefogja)* Hát itt is van egy jómadár!
- JÁRÓKELOŐ *(a rendőrökhöz)* Maguk nem félnek a meteortól?
- RENDŐR2 Áh, ez csak az új 3D-s szimulátor, amellyel kiszúri az Igazságügyi Minisztérium, hogy ki hajlamos a bűncselekményekre. Figyeljük a kamerákat és lecsapunk. Aztán az agresszíveket visszük a diliházba. *(Távírányítót tart a meteor felé, megnyom egy gombot, mire az eltűnik.)*
- FÉRFI Akkor az egész meteor csak kitaláció?
- RENDŐR2 Dehogy. *(Nevet.)* Még van... *(összekacsint a másik rendőrrel)* vagy egy hetünk. *(Az emberre néz fürkészve.)* Most megijedt?
- JÁRÓKELOŐ De akkor miért üresek az utcák? Hol vannak az emberek?
- RENDŐR1 Oh, kérem, zömük már az elmeogyintézetben. *(Megbillenszelik a férfit.)* Mehetünk! Viszlát!
- (A rendőrök elviszik a férfit. A betört kirakatkából kilép egy nő.)*
- NŐ Köszönöm, hogy megvédett. *(Kacéran elkezd gombolni a blúzát.)* Akar jutalmat?
- JÁRÓKELOŐ *(tétován a kirakatban heverő játékokra néz)* Áh, nem azért tettem...
- NŐ Kár. *(Elővesz egy pisztolyt, és a férfira tartja.)* Akkor hát, gyere be és vetközz! *(Ordít.)* Most!